

Anton Korošec, Slovenska ljudska stranka in Bolgari (1918–1941)

Peter Vodopivec*

Potrijeno – Accepted: 18. 9. 2022 | Objavljeno – Published: 14. 12. 2022

1.01 Izvirni znanstveni članek

UDK 929Korošec A.:94(497.1:497.2)"1918/1941"

Peter Vodopivec: Anton Korošec, Slovenska ljudska stranka in Bolgari (1918–1941). Časopis za zgodovino in narodopisje, Maribor 93=58(2022), 2–3, str. 66–83

Avtor opozarja na zavzemanje Slovenske ljudske stranke z Antonom Koroščem na čelu za prijateljske odnose Kraljevine SHS in njeno državno zvezo z Bolgarijo. V SLS so pobudo za državno zvezo z Bolgarijo leta 1923 celo vključili v svoj program in Korošec je leta 1927 na kraljevo pobudo odpotoval v Sofijo ter se sestal z bolgarskimi državniki. Ko je Stojadinovičeva vlada leta 1936 sklenila prijateljski pakt z Bolgarijo, so ga v SLS navdušeno pozdravili. V letih pred drugo svetovno vojno se z idejami o združitvi obeh držav niso več oglašali, a so to točko jeseni 1941 skupaj z liberalci vključili v program, ki so ga poslali v London.

Ključne besede: Anton Korošec, SLS, jugoslovansko-bolgarski odnosi, združitev Slovencev, Hrvatov in Srbov z Bolgari.

1.01 Original Scientific Article

UDC 929Korošec A.:94(497.1:497.2)"1918/1941"

Peter Vodopivec: Anton Korošec, The Slovenian People's Party and the Bulgarians (1919–1941). Review for History and Ethnography, Maribor 93=58(2022), 2–3, pp. 66–83

The author recalls the commitment of the Slovene People's Party, with Anton Korošec at its head, to the friendly relations of the Kingdom of the SHS and its state union

* Dr. Peter Vodopivec, univerzitetni profesor in znanstveni svetnik v pokoju, Poljanska 15, 1000 Ljubljana, peter.vodopivec@guest.arnes.si

with Bulgaria. The SLS even included the initiative for a state union with Bulgaria in its programme in 1923, and Korošec travelled to Sofia in 1927 at the King's initiative and met with Bulgarian statesmen. When the Stojadinović government concluded a friendship pact with Bulgaria in 1936, it was enthusiastically welcomed by the SLS. In the years leading up to the Second World War, the idea of unification of the two countries was no longer discussed, but in autumn 1941, together with the Liberals, it was included in the programme sent to London.

Keywords: Anton Korošec, SLS, Yugoslav-Bulgarian relations, unification of Slovenes, Croats and Serbs with Bulgarians.

Slovenski stiki z Bolgari, zanimanje slovenskih kulturnih ustvarjalcev in političnih voditeljev za Bolgare in Bolgarijo in slovenske zamisli o Balkanski zvezi, dolgoročneje pa celo morebitni državni zvezi Srbov, Hrvatov in Slovencev z Bolgari so teme, ki so bile v zadnjem času že deležne pozornosti zgodovinarjev. V letih 2015/2016 sta izšla dva zbornika razprav slovenskih in bolgarskih zgodovinarjev o slovenskem in bolgarskem narodnem razvoju in slovensko-bolgarskih stikih v 19. in 20. stoletju, ki sta bila rezultat večletnega bilateralnega projekta Inštituta za novejšo zgodovino v Ljubljani in Inštituta za balkanske študije bolgarske akademije znanosti v Sofiji.¹ Jurij Perovšek je razpravo o slovenskih pogledih na Bolgarijo v času med obema vojnama in politiki Aleksandra Stambolijskega, ki je leta 2016 izšla v zborniku *Slovenici in Bolgari med zahodnimi in vzhodnimi vplivi*, v nekoliko spremenjeni obliki leta 2019 objavil tudi v knjigi *Slovenici in slovanski svet*.² O gledanjih voditeljev Slovenske ljudske stranke in Antona Korošca na jugoslovansko zbliževanje in celo morebitno državno povezovanje z Bolgari in Bolgarijo pišeta Andrej Rahten in Mateja Ratej v nedavno izdanih monografijah o Antonu Korošču.³ Na Filozofski fakulteti v Beogradu pa je z obsežno, na spletu dostopno disertacijo o Bolgariji v politiki Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev v letih 1919–1929, ki omenja tudi odnos slovenskih strank in

¹ Looking West, Feeling East, Impacts, Values and Loyalties in South-Eastern Europe, Special Edition of *Études balkaniques*, LI, 2015, N. 3, Guest Editor Roumiana Preshlenova, Institute of Balkan Studies & Centre of Tracology, Sofia: Bulgarian Academy of Sciences 2015. *Slovenici in Bolgari med zahodnimi in vzhodnimi vplivi*, *Vpogledi* 15, uredila Žarko Lazarević in Aleš Gabrič, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino 2016.

² Jurij Perovšek, *Bolgarija in Aleksander Stambolijski*, v: *Slovenici in slovanski svet*, Zbirka Razpoznavanja 40, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino 2019, str. 43–57.

³ Andrej Rahten, Anton Korošec, *Slovenski državnik kraljeve Jugoslavije*, Ljubljana: Cankarjeva založba – Skupina Mladinska knjiga 2022. Mateja Ratej, *Triumfator, Anton Korošec v prvi Jugoslaviji*, Ljubljana: Beletrina, 2022.

političnih voditeljev do Bolgarije v omenjenem času, leta 2017 doktoriral srbski zgodovinar Ivan Ristić.⁴

Iz že zapisanega in objavljenega je razvidno, da so se slovenski politični vodniki in kulturni ustvarjalci vseh smeri z nespornimi simpatijami ozirali k Bolgarom že v drugi polovici 19. stoletja in pred prvo svetovno vojno. Slovenski časopisi so – *Novice* že v šestdesetih, *Slovenski narod* in *Slovenec* pa od sedemdesetih let 19. stoletja naprej – pozorno poročali o razmerah »na Bolgarskem« (kot so sprva imenovali domovino Bolgarov), pisali o bolgarski zgodovini, jeziku in literaturi ter se navduševali nad bolgarskimi uporniki proti osmanski oblasti in ruskimi zmagami v rusko-osmanski vojni v letih 1877–1878. Po miru v San Stefanu so vzneseno pozdravljali ustanovitev bolgarske kneževine in po berlinskem kongresu obžalovali njeno razdelitev na samostojno kneževino in osmansko provinco Vzhodno Rumelijo. Imenovanje Aleksandra Battenberga za bolgarskega kneza jih ni navdušilo, a so leta 1885 navdušeno pozdravili bolgarsko razglasitev združitve kneževine Bolgarije in Vzhodne Rumelije v enotno bolgarsko državo. Glavno krivdo za srbsko-bolgarsko vojno, ki je sledila, so pripisali srbskemu kralju Milanu, ki naj bi se – kot so pisali v *Slovencu* – obnašal kot Napoleon III in želel Bolgarijo uničiti.⁵

V času Ilidenske vstaje in ponovnih srbsko-bolgarskih zaostritev zaradi Makedonije na začetku 20. stoletja so se časopisni komentatorji večinoma izogibali vprašanju o narodni in jezikovni pripadnosti makedonskih Slovanov in – čeprav kritični do srbske in bolgarske politike v Makedoniji – zastopali stališče, da si morata Srbija in Bolgarija Makedonijo sporazumno razdeliti. Zmage protiosmanskih zaveznic v prvi balkanski vojni so ponovno povzročile veliko navdušenje, pri čemer v katoliškem *Slovencu* niso slavili le Srbov, temveč tudi Bolgare, ki naj bi imeli pri zmagah balkanskih zaveznic sploh najpomembnejšo vlogo. Janez Evangelist Krek, ki se je že prej učil bolgarščine, je po bolgarski zmagi pri Lozengradu celo spodbudil k organizaciji tečaja bolgarskega jezika v Ljubljani in marca 1913 organiziral bolgarski večer, nekaj mesecev pozneje pa se v Slovenski ljudski stranki zavzel, naj stranka v srbsko-bolgarskem sporu podpre Bolgare, kar naj bi bilo tudi sprejeto. Druga

⁴ Ivan T. Ristić, *Bugarska u politici Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (1919–1929)*, Doktorska disertacija, Univerzitet u Beogradu, Filozofski fakultet, Beograd 2017, <https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/8950/Disertacija.pdf?sequence=6&isAllowed=y>

⁵ Peter Vodopivec, *Bolgari in Bolgarija v slovenskih očeh (1850–1914)*, v: *Slovensci in Bolgari med zahodnimi in vzhodnimi vplivi*, cit. v op. 1, str. 13–29. Obširni razpravi o bolgarski vstaji proti Turkom leta 1876 in slovenskih pogledih na srbsko-bolgarsko vojskovanje leta 1885 je v *Zgodovinskem časopisu* že v letih 1985/1986 objavil srbski zgodovinar Petko Luković. Gl.: Petko Luković, *Slovensci i bugarski aprilski ustanak protiv Turske 1876. godine*, *Zgodovinski časopis* 40, 1986, št. 1–2, str. 15–83. Isti, *Slovensci i srpsko-bugarski rat 1885. godine*, *Zgodovinski časopis* 39, 1985, št. 3, str. 213–267, št. 4, str. 355–380.

balkanska vojna je bila za slovenske politike in časnike tako nadvse tragičen dogodek. »Angel miru plače, krije svoje lice, da ne vidi bratomornega boja,« je v *Slovcu* pisal njegov dolgoletni urednik Ignacij Žitnik. V *Slovcu* kot drugih slovenskih dnevnikih so sicer neposredno odgovornost za spopad med donedavnimi zaveznicami pripisali Bolgarom, pri čemer pa so po njihovih porazih obžalovali njihov težaven položaj in nerazumevanje bolgarskih sosed za bolgarske zahteve. Krek je uredništvo *Slovenca* celo opomnil, naj preneha objavljati Srbiji naklonjene članke in njegove urednike posvaril pred velikosrbskimi ambicijami, ki bi lahko škodoval v Habsburški monarhiji živečim južnim Slovanom.⁶

Bolgari so bili v srbski javnosti po prvi svetovni vojni zaradi vojaških spopadov s Srbi v zadnjih desetletjih 19. stoletja, druge balkanske vojne in zlasti nasilja bolgarskega vojaštva in bolgarskih oblasti na zasedenem srbskem ozemlju med prvo svetovno vojno med vsemi sosedi Kraljevine SHS najbolj osovraženi. Osrednje odprto vprašanje v jugoslovansko-bolgarskih odnosih je bilo makedonsko vprašanje, pri čemer za Beograd po mirovni pogodbi z Bolgarijo 27. novembra 1919 v Neuillyu ni bil več v ospredju problem razmejitve med državama, temveč narodne pripadnosti prebivalstva Vardarske Makedonije, ki so ga v Bolgariji razglašali za bolgarsko, v Srbiji pa za srbsko.⁷ Srbska politika v Makedoniji in oboroženi vpadi pripadnikov Notranje makedonske revolucionarne organizacije (VMRO) s sedežem v Bolgariji so povzročali stalne napetosti in preprečevali zблиžanje med državama, za kakršno se je na začetku dvajsetih let zavzemal predsednik bolgarske vlade in voditelj bolgarske Samostojne kmetijske stranke Aleksander Stambolijski. Stambolijski je izjavljal, da Bolgarija v zvezi z Makedonijo nima ozemeljskih zahtev in se spogledoval z idejo o združitvi Bolgarije s Kraljevino SHS, kar pa so v Beogradu zavračali. Na pogovore s Stambolijskim so pristali šele, ko je v Rimu zavladal Mussolini in leta 1923 z Bolgarijo podpisali t. i. Niški sporazum, v katerem sta se vladi dogovorili o nadzoru državne meje in preprečevanju vdorov VMRO iz Bolgarije. Toda v Sofiji sta vojaška liga in radikalni del VMRO 9. junija 1923 po prepričljivi zmagi Samostojne kmetijske stranke na volitvah vlado Stambolijskega zrušila, Stambolijskega, ki se je pripravljal na odpor, pa so ujeli in ubili.⁸

⁶ Peter Vodopivec, nav. delo, str. 36–38. Andrej Rahten, *Jugoslovanska velika noč: slovenski pogledi na balkanski vojni (1912–1913) in jugoslovansko vprašanje*, Ljubljana: GV založba 2012, str. 239. 118. I van Šušteršič, *Moj odgovor*, Ljubljana: samozaložba, str. 104.

⁷ Ivan T. Ristić, nav. delo, str. 5. Jože Pirjevec, *Jugoslavija 1918–1992, Nastanek, razvoj in razpad Karadjordjevićeve in Titove Jugoslavije*, Koper: Založba Lipa 1995, str. 54–55.

⁸ Jurij Perovšek, *Slovenski pogledi na Bolgarijo v letih 1918–1941 in Aleksander Stambolijski*, v: *Slovinci in Bolgari med zahodnimi in vzhodnimi vplivi*, cit. v op. 1, str. 87. Obširneje: Ivan Ristić, *Politika sporazumevanja u vreme nerazumevanja (Rad Aleksandra Stambolijskog na jugoslovenko-bugarskom zблиženju 1919–1923)*, *Teme, časopis za društvene nauke*, god. 36, br. 3, Niš 2012, str. 1033–1041.

Povsem drugače kot v Beogradu in Srbiji so o odnosih Kraljevine SHS z Bolgari in njeni možni združitvi z Bolgarijo razmišljali nasprotniki centralizma in vidovdanske ustave v Ljubljani. Poslanci SLS so, kot je v monografiji o Antonu Korošču opozoril Andrej Rahten, že ob ratifikaciji mirovne pogodbe z Bolgarijo v beograjski skupščini septembra 1920 kritično zavračali sovražen odnos skupščinske večine do Bolgarije, v Slovincu pa so takšno politiko označili za nespametno in ugotavljali, da bi morala imeti Kraljevina SHS z Bolgarijo prijateljske odnose in bi morali državi vzajemno podpirati svoje težnje po dostopu do morja.⁹ Anton Korošec je oktobra leta 1921 na shodu Slovenske ljudske stranke poudaril, da je »naša stranka jugoslovanska stranka in želi zato tudi Bolgare videti v sestavu naše državne organizacije«. Po Koroščevem mnenju ni bil »trenotek za združitev vseh Jugoslovanov« nikdar »tako ugoden«, kakor tedaj. »Hiše Jugoslovanov stoje med Črnim in Jadranskim morjem in so meje za Jugoslavijo,« je izjavil.¹⁰ Da »Bolgari čisto naravno spadajo v državno zajednico jugoslovanskih narodov« in je zблиžanje z njimi »življenjske važnosti za našo državo« so novembra 1921 trdili tudi v krščansko-socialnem *Novem času*¹¹, v knjižici *Moj odgovor* leta 1922 pa je podobno menil nekdanji voditelj Slovenske ljudske stranke Ivan Šušteršič, ki je zapisal, da »jugoslovanski problem ni v celoti rešen, dokler postoja posebej bolgarski problem«. »Srečna rešitev bolgarskega problema« bi, kot je pisal, pomenila »definitivno konsolidacijo južnih Slovanov in koncentracijo naših narodov.« Šele potem naj bi bili to, »kar nam je usodila Božja previdnost: en narod, ena država od Jadrana do Črnega morja! Potem smo južni Slovani faktor, preko katerega svetovna politika ne bo nikdar več mogla preiti na dnevni red.«¹²

Slovenska ljudska stranka je pred volitvami v Narodno skupščino marca 1923 – podobno kot Slovenska republikanska stranka Antona Novačana – pobudo za federativno državo z Bolgari vključila v svoj program in med drugim opredelila njene možne skupne »zadeve«. V programu SLS so tako zapisali, da se zavzemajo za skupno, federativno urejeno državo, kateri bodo pripadali »ne le Slovenci, Hrvatje in Srbi, ampak tudi Bolgari«, »skupne zadeve« v tej »federaciji« pa naj bi bile: državljanstvo vseh državljanov, vojska oz. obramba, zunanje zadeve, državne finance in denar, državni davek, najpomembnejše prometne komunikacije ter zunanja trgovina.¹³ V predvolilnem boju Bolgarov

⁹ Andrej Rahten, v op. 3 nav. delo, str. 222–223.

¹⁰ Prav tam, str. 139, Dr. Korošec o dnevnikih vprašanjih, *Slovenec*, št. 243, 1. novembra 1921.

¹¹ Politični program: Združitev z Bolgari!, *Novi čas, Delavski list*, Leto I, št. 259, 16. novembra 1921.

¹² Ivan Šušteršič, *Moj odgovor*, cit. v op. 6, str. 135.

¹³ Jurij Perovšek, *Programi slovenskih političnih strank, organizacij in združenj v letih 1918–1929*, Katoliški tabor, Dok. 25, Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino 2018, www.sistory.si.

reda niso posebej omenjali in načrtov za združitev z njimi niso posebej podarjali in pojasnjevali, a so v obširnem uvodniku v *Slovenecu* z naslovom Samoupravna ideja s slovanskega vidika že slab mesec po volitvah, 13. aprila 1923, ponovili, da je »nemogoče govoriti o jugoslovanstvu, kjer se ne stremi ... k višji vseslovanski sintezi«, pri čemer »Bolgarov iz jugoslovanstva« in slovanstva »na noben način ni mogoče izdisputirati«. Šele »zveza vseh jugoslovanskih narodov na politično samoupravni podlagi«, »na podlagi svobodne federacije po svobodnih medsebojnih dogovorih, kakor vidimo to danes med ukrajinsko in velikorusko republiko«, »bi ustvarila na jugu Evrope mogočen slovanski blok, ki bi segel od Drave do Varne in Soluna«. Ta bi »vezal zapad z vzhodom in bil najmočnejše orodje za uveljavitev slovanske zajednice«. ¹⁴

Slovenske stranke, kot je opozoril Jurij Perovšek, notranji politiki Stambolijskega večinoma niso bile naklonjene; očitale so mu avtokratski način vladanja, toda njegovo zunanjo politiko so kot trezno in premišljeno ocenjevali tudi v *Slovenskem narodu* in *Jutru*, kjer za njegove federalistične ideje niso imeli posluha. ¹⁵ Njegov padec in smrt sta bila tako za slovenske stranke in komentatorje neprijetno presenečenje. Na liberalni strani so trdili, da je v ozadju udara proti Stambolijskem »iredentistična Bolgarska, ki si prilašča Makedonijo«, v Slovenski ljudski stranki pa so odgovornost za njegov padec pripisovali tudi Pašiću, srbskim radikalom in »beograjskemu režimu«, saj naj bi ne hoteli nič slišati »o federaciji jugoslovanskih narodov od »Drave do Črnega morja ...«, ki bi bila, kot so trdili, »čisto v smislu Krekovega programa«. ¹⁶ *Slovenec* je sicer na začetku julija razočarano poročal, da so v zapuščini Stambolijskega našli »ustavni načrt za veliki jugoslovanski imperij, v katerem bi bili Srbi in Bolgari združeni brez Slovencev«, vendar hkrati pisal, da ta načrt, če je sploh obstajal, ni bil plod »izvirne zamisli Stambolijskega, temveč sugestij srbskih radikalov«. Beograjsko časopisje naj bi zato o načrtu molčalo, kar pa ni bilo točno, saj ga je 26. junija kratko, vendar izčrpno predstavila beograjska *Politika* in med federalnimi enotami »Jugoslavije po Stambolijskem« navedla tudi Slovenijo in Hrvaško. ¹⁷ V *Slovenecu* informacij o tem, da je Stambolijski Hrvat in Slovence izpustil iz svojega načrta jugoslovanske federacije, pozneje niso več omenjali. 19. julija pa so iz zagrebškega *Obzora* povzeli članek »makedonskega publicista« Ivana Beleva, ki je trdil, da je mogoče makedonsko

¹⁴ Samoupravna ideja s slovanskega vidika, *Slovenec* št. 43, 13. aprila 1923.

¹⁵ Jurij Perovšek, v op. 8 nav. delo, str. 87–93.

¹⁶ Pašić-Stambolijski, *Slovenec* št. 133, 5. junija 1923.

¹⁷ Bolgarski problem, *Slovenec* št. 150, 6. julija 1923. Stambolijskijev načrt, *Slovenec* št. 153, 11. julija 1923. Jugoslavija po Stambolijskem, *Politika*, 26. junija 1923. Iz poročila v *Politiki* je jasno razvidno, da naj bi »jugoslovanski imperij« Stambolijskega sestavljale Srbija, Hrvaška, Slovenija, Bolgarija, Črna gora in Makedonija. Gl. tudi Ivan T. Ristić, v op. 5 nav. delo, str. 185.

vprašanje »pravično rešiti le potom federacije vseh jugoslovanskih držav«. »Edina rešitev iz vseh neprilik leži v federaciji vseh južnih Slovanov«, je bilo mogoče prebrati v članku. Toda »federacija je mogoča le, če uživajo vsi enako svobodo, enake pravice in nosijo enaka bremena. Zato ima ta ideja mnogo pristašev: vse Hrvatska, Slovenija, Bosna in Hercegovina, Dalmacija in Črna gora žele federativno ureditev jugoslovanske države, Srbija pa se tej ideji protivi iz bojazni, da izgubi hegemonijo nad južnimi Slovani. Ta ovira pa bo padla ...«¹⁸

Po padcu Stambolijskega so v obeh slovenskih političnih taborih, liberalnem in katoliškem, zaskrbljeno ugotavljali, da so prevrat v Sofiji z zadovoljstvom pozdravili v Italiji, kjer so že dotlej nasprotovali bolgarsko-jugoslovanskemu zблиževanju in težili h krepitvi Bolgarije v škodo Kraljevine SHS. »Z novo Bolgarijo moramo priti do drugega razmerja, kakor smo danes, da ne bo prepozno«, je julija 1923 v uvodniku v *Slovenecu* pisal Anton Korošec in opozarjal, da Bolgarija potrebuje »naše prijateljstvo« in »prosi za njega skoro vsak dan«, medtem ko je glavni jugoslovanski »neprijatelj« Italija s svojo ekspanzivno politiko, ki jo razsteza tudi na Balkan«. Pri tem se je ponovno zavzel za ustanovitev Balkanske zveze, ki bo povezala Kraljevino SHS, Romunijo, Grčijo, Bolgarijo in morda tudi Albanijo in članicam omogočala »prijateljsko sosedstvo«. ¹⁹ Poslanci SLS so k ustanovitvi Balkanske zveze, ki bo vključevala Bolgarijo, pozivali tudi v beograjski skupščini. »Vedno pozabljamo, da bi bilo potrebno za nas tudi s slovansko Bolgarijo živeti v prijateljstvu,« je 7. februarja 1924 na rednem zasedanju beograjske skupščine dejal Fran Kulovec. »Cilj naše politike bi moral biti, da nastane na Balkanu balkanska zveza. Balkanska zveza bi pomenila veliko silo, ki bi imela glas in besedo v mednarodnem političnem življenju«. ²⁰ *Slovenec* je spomladi leta 1924 objavil tudi kratek prispevek sicer liberalno usmerjenega slavista Jože Glonarja o Masarykovi podpori ideji jugoslovanske federacije z Bolgari, s katero naj bi bilo končno »dovršeno ujedinenje južnih Slovanov«. ²¹

Toda bolgarsko-jugoslovanski odnosi so se leta 1924 zopet zaostriili, Bolgarija pa se je pozimi in spomladi leta 1925 znašla v vrtincu nasilja. Novi bolgarski ministrski predsednik Aleksander Cankov je sicer poskušal umiriti odnose z Beogradom in v Bolgariji so zaprli več aktivistov VMRO, vendar je postopoma izgubil podporo dvora in vojske in januarja 1926 odstopil. Za umiritev odnosov med Kraljevino SHS, Grčijo in Bolgarijo so se leta 1925 zavzeli tudi v Londonu in balkanske države pozvali, naj sklenejo balkanski

¹⁸ Makedonsko vprašanje in federacija, *Slovenec* št. 160, 19. julija 1923.

¹⁹ Dr. Korošec: Konferenca na Sinaji, *Slovenec* št. 164, 24. julija 1923.

²⁰ Andrej Rahten, *Slovenska ljudska stranka v beograjski skupščini, Jugoslovanski klub v parlamentarnem življenju Kraljevine SHS*, Ljubljana: Založba ZRC SAZU 2002, str. 109–110.

²¹ Dr. Joža Glonar, Slovani po vojni, *Slovenec* št. 64, 16. marca 1924.

pakt, vendar v balkanskih prestolnicah – razen v Atenah, kjer so v britanski pobudi videli možnost za rešitev grškega spora s Kraljevino SHS okoli svobodne carinske cone v solunskem pristanišču – nad britansko zamislijo niso bili navdušeni. Po novembra leta 1926 podpisanem prvem tiranskem paktu, ki je Italiji priznaval vlogo zaščitnice političnega, pravnega in ozemelskega status quo v Albaniji²², so poskušali v Beogradu izboljšati odnose s Sofijo, medtem ko je bila za mirne odnose s Kraljevino SHS, čeprav zadržano in z iskanjem širše mednarodne podpore, zainteresirana tudi bolgarska vlada.

Predsednik bolgarske vlade Ljapčev se je upiral italijanskim pritiskom, toda Italijanske težnje po krepitvi vpliva v Albaniji in na Balkanu so krepile radikalni del VRMO, zaradi česar so se odnosi med Kraljevino SHS in Bolgarijo še poslabšali. Italijanski poslanik v Beogradu je leta 1926 poročal v Rim, da je Makedonija »Ahilova peta Jugoslavije« in »režim v Beogradu bolj brani Makedonijo kot Slovenijo«. ²³ Da je »glavno vprašanje« v odnosih Kraljevine SHS z Bolgarijo Makedonija, se je leta 1926 v članku o Balkanski politiki, objavljenem v *Socialni misli*, strinjal tudi Anton Korošec. Pri tem naj bi bilo, kot je zapisal, jasno, da je »Makedonija del naše države« in morajo »v tem oziru« Bolgari popustiti. Vseeno bi si morali v Beogradu na vsak način prizadevati izboljšati odnose z Bolgarijo in Bolgarom pomagati pri njihovi zahtevi za izhod na Egejsko morje. »Unija z Bolgarsko« naj bi bila v tedanjih razmerah sicer »samo muzika bodočnosti«²⁴, toda Bolgarija naj bi imela »naravni izhod na morje samo preko Trakije« in tu bi jo morala Kraljevina SHS podpreti. Korošec je poudaril, da mora biti »zunanja politika srbsko-hrvatsko-slovenske države« miroljubna, pri čemer pa mora biti na Balkanu, kjer je treba skleniti »balkanski pakt in za ta pakt ustvariti zdravih odnošajev z Bolgarijo«, vodilna. »Naša država je po svojem geografskem položaju, po svoji velikosti, po svojem političnem ugledu poklicana, da postane voditeljica te politike«, je zapisal. »Toda mi smo nemarni, pasivni ... Nemarnost je naša usoda, Italija (pa) naša nevarnost.«²⁵

Korošec je – kot je znano – sredi junija 1927 nenadoma in ne le za slovensko in jugoslovansko javnost, temveč tudi za večino slovenskih in jugoslovanskih strankarskih voditeljev nepričakovano odpotoval v Sofijo. V Sofijo

²² Jurij Hadalin, *Boj za Albanijo: propad jugoslovanske širitve na Balkan*, Zbirka Razpoznavanja 12 Ljubljana: Inštitut za novejšo zgodovino 2011, str. 29.

²³ Vuk Vinaver, KPJ i jugoslovensko-bugarski odnosi 1919–1938 godine, v: *Jugoslovansko-bugarski odnosi u XX. veku*, Zbornik radova 2, Ur. Dr. Živko Avramovski, Beograd: Institut za suvremenu istoriju – Narodna knjiga 1982, str. 180.

²⁴ Formulacijo, da je možna državna zveza Kraljevine SHS z Bolgarijo »še muzika bodočnosti« so že leta 1921 uporabili tudi v Slovenskem narodu. Gl. Klerikalci in Bolgari, *Slovenski narod* št. 248, 4. november 1921, Tudi: Andrej Rahten, v op. 3. nav. delo, str. 139.

²⁵ Dr. Anton Korošec, Balkanska politika, *Socialna misel* 5/1926, št. 7/8, str. 147–148. Tudi: Isti, Nekaj evropske politike, *Socialna misel* 5/1926, št. 3, str. 50–51.

naj bi po lastnih besedah potoval kot zasebnik »z namenom, da študira bolgarske razmere«. Že Andrej Rahten pa je opozoril, da seznam sogovornikov, s katerimi se je srečal, »kaže, da je bilo v igri precej več«. ²⁶ Med njimi so bili najvišji predstavniki bolgarske oblasti: car Boris, predsednik vlade Ljapčev, minister za zunanje zadeve, voditelji najpomembnejših političnih strank in cerkveni dostojanstveniki. Vojislav Marinković, zunanji minister Kraljevine SHS, je sicer, kot je opozorila Mateja Ratej, izjavil, da je šel Korošec v Bolgarijo z »njegovo vednostjo«, kar naj bi »razkrivalo visoko stopnjo zaupanja med Slovensko ljudsko stranko in srbskimi radikali pred podpisom Blejskega sporazuma« julija 1927. ²⁷ Že omenjeni srbski zgodovinar Ivan T. Ristić pa piše, da je Korošec v Sofijo nesporno potoval na kraljevo pobudo, pri čemer naj bi ga kralj izbral, ker je bil Slovenec, neobremenjen s srbsko-bolgarskimi spori. ²⁸ V očeh kralja Aleksandra je bil sporazum z Bolgarijo zaradi agresivne italijanske politike na Balkanu v začetku druge polovice dvajsetih let ena prioritetenih nalog jugoslovanske zunanje politike. Tako naj bi bilo razumljivo, da so v Bolgariji Korošca sprejeli kot kraljevega odposlanca in se je bolgarski car Boris v dvorcu, kamor je vabil samo izbrance, z njim pogovarjal kar dve uri. Koroščevi pogovori z bolgarskimi državniki so bili deležni nemajhne pozornosti ne le v slovenskem, jugoslovanskem in bolgarskem, temveč tudi v italijanskem in zahodnoevropskem tisku; v *Slovencu* so pisali o »velikem pomenu bivanja dr. Korošca v Sofiji« in v uvodniku z naslovom *Bolgarski problem* zapisali, da je »jugoslovanska skupnost, ki naj obseza Srbe, Hrvate, Slovence in Bolgare, odkar »obstaja« Slovenska ljudska stranka, »njena najvišja politična teza«. ²⁹

Korošec sicer o tem, kakšen naj bi bil cilj njegovega potovanja v Sofijo, ni javno govoril, čehoslovaškemu poslaniku v Beogradu Janu Šebi pa naj bi vseeno povedal, da se je z bolgarskimi sogovorniki največ pogovarjal o tem, kako politična nasprotja med državama preseči z gospodarskim sodelovanjem in dogovori. V tej luči naj bi se v Sofiji že sporazumeli o začetku pogovorov o trgovinskem sporazumu, poštni konvenciji in poenostavljanju nadzora na meji, Korošec pa naj bi pričakoval, da se bodo pogajanja v tej smeri nadaljevala po volitvah v Narodno skupščino v Kraljevini SHS. Britanski poslanik v Beogradu Howard W. Kennard je bil po Koroščevih pogovorih v Sofiji mnenja,

²⁶ Andrej Rahten, v op. 3 nav. delo, str. 227.

²⁷ Mateja Ratej, Politika Slovenske ljudske stranke pred sklenitvijo Blejskega sporazuma leta 1927, *Prispevki za novejšo zgodovino* 45/2005, št 2, str. 46–47. Tudi: Mateja Ratej, v op. 3 nav. delo, str. 192.

²⁸ Tako naj bi vsaj menil čehoslovaški poslanik v Beogradu Jan Šeba. Gl: Ivan Ristić, Bugarska u jugoslovenskoj politici 1927. godine, *Arhiv, časopis Arhiva Jugoslavije* 2014, št. 1–2, str. 83–85. Isti, v op. 4 nav. delo, str. 506.

²⁹ Balkanski problem, *Slovenec* št. 139, 23. junija 1927.

da se je Korošec vrnil iz Bolgarije »zmerno optimističen«. ³⁰ Slaba dva meseca po njegovem obisku v Sofiji so začele v diplomatskih krogih krožiti govorice o tajnem srečanju kralja Aleksandra in bolgarskega carja Borisa v Münchnu in te je na predvolilnem shodu SLS v Ptujju potrdil tudi Korošec, ko je omenil njuno srečanje kot enega uspehov svojega obiska v Sofiji. V Beogradu in Sofiji so govorice o srečanju obeh vladarjev in Koroščeve navedbe demantirali, medtem ko so v Slovincu trdili, da so točne. Ali je do srečanja res prišlo, ni bilo, kot piše Ivan Ristić, nikoli pojasnjeno, čehoslovaški poslanik Šeba pa je po pogovoru s knezom Pavlom trdil, da sta se v Münchnu tajno sestala knez Pavel in car Boris. Da so vesti u njunem tajnem sestanku točne, so bili prepričani tudi v Bukarešti. ³¹

V Slovincu so po Koroščevi vrnitvi iz Bolgarije njegove pogovore z bolgarskimi voditelji predstavljali kot zelo uspešne in kot pomemben korak, s katerim se začenja »tako potrebna preorientacija balkanske politike z zблиževanjem Belgrada in Sofije«. ³² V razgretem predvolilnem ozračju pred volitvami v Narodno skupščino septembra 1927 so pisali o pohvalnih odzivih tujih komentatorjev na Koroščeve izjave o zunanji politiki Kraljevine SHS in njeni »akciji« za mir na Balkanu in v Evropi. Večkratni minister in ugledni bolgarski liberalni politik Stojan Danev naj bi, kot so poročali 13. julija, njihovemu bolgarskemu dopisniku izjavil, kako ga je veselilo, da je posredniško vlogo med Beogradom in Sofijo prevzel Korošec, saj naj bi njem videl »reprezentanta ideje, ki je tipično slovanska«. »S Hrvati in vami Slovenci smo že na prijateljski poti«, naj bi dejal. »Ko se odstrani nezaupanje med Belgradom in Sofijo, (pa) je tudi macedonsko vprašanje mahoma rešeno«. ³³ Korošec je svoje vtise iz Bolgarije in Sofije, ki jo je opisal kot lepo, vendar skromno in preprosto »prestolno« mesto, strnil v kratkem zapisu v Socialni misli in v sklepu poudaril, da so »kakor Slovenci, Hrvati in Srbi ... tudi Bolgari žejni kulturnega in socialnega napredka«. ³⁴ Kot je opozoril Andrej Rahten, je Koroščeva misija v Bolgariji vzbudila tudi pozornost italijanskega časopisja, ki je v voditelju SLS videlo tvorca maksimalnega programa Jugoslavije, segajočega od Črnega do Jadranskega morja in od Donave do Egejskega morja. ³⁵

Že jeseni leta 1927 pa so se odnosi med Kraljevino SHS in Bolgarijo zaradi nasilja VMRO v jugoslovanski Makedoniji zopet poslabšali in v Beogradu so se odločili mejo z Bolgarijo zapreti. V Parizu, Londonu in celo Pragi so se v težnji po zaustavitvi širjenja italijanskega vpliva na Balkan zavzeli za čim

³⁰ Ivan Ristić, v op. 29 nav. delo, str. 85.

³¹ Ivan T. Ristić, v op. 29. nav. delo, str. 86. Isti, v op. 4. nav. delo, str. 511–512.

³² Balkanski problem, *Slovenec* št. 139, 23. junija 1927.

³³ Misli bolgarskega politika, *Slovenec* št. 154, 13. julija 1927.

³⁴ Dr., A. Korošec, Par dni v Bolgariji, *Socialna misel* 6/1927, št. 7–8, str. 145–147.

³⁵ Andrej Rahten, v op. 3, nav. delo, str. 227.

hitrejšo ustavitev novih napetosti med Beogradom in Sofijo in Anton Korošec, tedaj predsednik vlade, je konec leta 1928 po srečanju z jugoslovanskim poslanikom v Sofiji Ljubomirjem Nešičem britanskemu poslaniku v Beogradu že napovedal preklic mejne zapore.³⁶ Del srbskih politikov v Beogradu pa je temu nasprotoval in do ponovnega odprtja meje je prišlo šele po razglasitvi kraljeve diktature, ko so bili v Beogradu pod vplivom francoskih diplomatov znova pripravljene umiriti odnose z Bolgarijo, kar so pozdravili tudi v Sofiji. Toda pogajanja, ki so s prekinitvami trajala celo leto – razen načelnega dogovora o vzdrževanju reda na meji – niso prinesla trajnejših rezultatov. Ko je leta 1933 postajalo vse bolj jasno, da se bodo Romunija, Grčija, Turčija in Jugoslavija dogovorile o podpisu t. i. balkanskega pakta, Bolgarija pa k paktu, ki bo priznaval obstoječe meje, ne bo pristopila, je v Beogradu prodrlo stališče, da mora Jugoslavija pogovore z Bolgarijo nadaljevati in jo, če bo le mogoče, pridobiti za pristop k »balkanski zvezi«. Na začetku maja 1933 je obiskala Bolgarijo delegacija srbske pravoslavne cerkve z bačkim episkopom Nikolajem Irenejem Čirićem na čelu³⁷ in na začetku jeseni se je pod pritiskom francoske diplomacije spet omehčal tudi kralj Aleksander in se 18. septembra na železniški postaji v Beogradu sestal s carjem Borisom.

Pobudo za ponovno zблиžanje Beograda in Sofije sta tako vzela v roke vladarja. Kralj Aleksander je Borisa ob križarjenju s parnikom Dubrovnik po Črnem morju že tri tedne po prvem srečanju v Beogradu obiskal v bolgarskem kraljevem dvorcu v bližini Varne, car Boris, carica Ioanna in predsednik bolgarske vlade Mušanov pa so decembra 1933 še uradno obiskali Beograd. Njihov obisk so vzneseno pozdravljali tudi v Ljubljani. V Slovincu so pisali o »sestanku pogumnih« in zmagi obeh vladarjev v »bitki za mir med balkanskimi državami«. V *Jutru* so ugotavljali, da se v »bolgarskem narodu pojavlja nov duh« s stremljenjem po medsebojnem zaupanju in sodelovanju z drugimi balkanskimi narodi, zlasti »z nami, ki nas z Bolgari veže poleg skupnih interesov še slovansko bratstvo«. Vseeno se v Beogradu zopet niso dogovorili nič konkretnega. V Sofiji niso opazneje spremenili svojih stališč in niso pristopili k balkanskemu paktu, ki so ga 9. februarja 1934 v Atenah podpisali zunanji ministri Grčije, Turčije, Romunije in Jugoslavije, kar so slovenski časopisi odkrito obžalovali. V Slovincu so optimistično menili, da je »bolgarska odsotnost«, kar zadeva pakt, »samo trenutna«, saj se je v paktu »našla srečna

³⁶ Ivan T. Ristić, v op. 4 nav. delo, str. 438–439

³⁷ Priit Rohtmets, Radmila Radić, The Process of Religious and Political Rapprochement between Bulgaria and Yugoslavia in 1920s and 1930s, *An International Ecumenical Perspective, Occasional papers on Religion in Eastern Europe*, Vol. 36, Iss. I, Article 5, str. 81. Tudi: <http://digitalcommons.georgefox.edu/ree/vol36/iss/1/5>.

³⁸ Sestanek pogumnih, *Slovenec* št. 282, 12. decembra 1933. Ob posetu bolgarske kraljevske dvojice, *Jutro* št. 288, 10. decembra 1933.

formula, s katero bo Bolgariji omogočen poznejši vstop v to balkansko zajednico, ki ima tako vzvišene cilje za vse balkanske narode ...»³⁹

Spomladi leta 1934 so se stiki med Beogradom in Sofijo kljub nasilnim akcijam VRMO, mejnim incidentom in politični nestabilnosti v Bolgariji nadaljevali. Na začetku maja je obiskal Sofijo jugoslovanski zunanji minister Bogoljub Jevtić; začela so se trgovinska pogajanja; zunanja ministra obeh držav sta razpravljala tudi o sklenitvi pakta o nenapadanju, ki naj bi prispeval k temu, da na »Balkanu vojne ne bo«. ⁴⁰ V Sofiji je prišlo 19. maja 1934 do državnega udara, ki so ga s pomočjo vojske izvedli pripadniki skupine Zvono, desetletje prej soorganizatorji prevrata, s katerim so zrušili Stambolijskega, leta 1934 pa zagovorniki zблиžanja z Jugoslavijo in odkriti nasprotniki VRMO. Nova vlada, ki je uvedla avtoritaren režim, ukinila ustavo in prepovedala VRMO, je sicer zavračala zamisli o tesnejšem povezovanju z Jugoslavijo, zavzemala pa se je za nadaljnjo krepitev prijateljskih odnosov z Beogradom. ⁴¹ Tako se je nadaljevalo tudi sodelovanje med kulturnimi ustvarjalci. Že leta 1933 so skupaj z jugoslovanskimi obiskali Sofijo tudi slovenski pisatelji; januarja 1934 sta se srečanja PEN klubov v Sofiji udeležila Fran Albreht in Ferdo Kozak, ki sta o tem poročala v *Sodobnosti*. Tesne stike z bolgarskimi književniki in posebej pesnico Elizabeto Bagrjano, ki je večkrat bivala v Ljubljani in na Gorenjskem, je imel tudi Izidor Cankar. Cankar je bil eden glavnih organizatorjev odmevnega obiska bolgarskih književnikov v Jugoslaviji konec maja leta 1934, med katerim so obiskali Ljubljano in Bled in se v Ljubljani z »večerom bolgarske književnosti« predstavili v dvorani filharmonije. ⁴² »Tudi v Bolgarih je bila knjiga poleg junakov z Balkanskih planin vsaj v stoletju osvoboditve edina vodnica k narodni svobodi«, je 30. maja 1934 ugotavljal nepodpisani pisec uvodnika z naslovom *Duh bolgarske književnosti v Slovencu*. »Ko se veselimo prihoda dragih bratov Bolgarov, oblikovalcev svojega naroda, moramo javno priznati: dasiravno ste nas prvič v zgodovini obiskali in s tem dokumentirali slovansko bratstvo z nami in dasiravno zavestno živimo z vašo zgodovino in naporu za srečo naroda že iz preteklega stoletja, vendar poznamo vašo knjigo tako po vrhu, kakor oni, ki je daleč od vaše krvi in srca. Ta obisk

³⁹ Balkanski pakt, Razveseljiv dogodek v dolgi zgodovini balkanskih držav, *Slovenec* št. 34, 10. februarja 1934.

⁴⁰ Zgodovinski dnevi v Sofiji, *Slovenec* št. 104a, 8. maja 1934.

⁴¹ David Sheperd, Relations between Yugoslavia and Bulgaria 1918–1941, Durham Theses (Masters) Durham University 1968, Available at Durham E-Theses Online: <http://etheses.dur.ac.uk/9932/>, str. 154–157.

⁴² Ljudmil Dimitrov – Ljudmila Malinova-Dimitrova, *Bagrjana in Slovenija*, Ljubljana: Študentska založba 2011, str. 56–60.

pa naj bo nekak mejnik za medsebojno kulturno spoznavanje v knjigi in reviji, sliki in skulpturi, gledališču in glasbi ... Dragi bratje, iskreno pozdravljeni!«⁴³

27. septembra je odpotoval v Sofijo jugoslovanski kraljevski par s spremstvom in v bolgarski prestolnici so mu, kot so poročali slovenski dnevniki, priredili »veličasten«, celo »triumfalen« sprejem. Vseeno do kakšnega posebnega dogovora med vladarjema in vladama tudi tokrat ni prišlo. Kot predhodni srečanja obeh monarhov v Beogradu in v Evksinogradu pri Varni naj bi bilo, kot je pisal Slovenec, tudi srečanje v Sofiji konec septembra 1934 le prva etapa »na poti do popolnega narodnopolitičnega soglasja obeh jugoslovanskih držav«, pri čemer naj bi bilo v »političnem pogledu bistvene važnosti«, da se »delo, ki se je začelo po diplomatih, srečno dokonča ...«⁴⁴ Toda po umoru kralja Aleksandra v Marseillu, kjer ga je dober teden po povratku iz Sofije ustrelil bolgarski pripadnik VRMO, je proces zблиževanja med državama spet zastal. Znova ga je, ko je konec junija 1935 postal predsednik jugoslovanske vlade, obnovil Milan Stojadinović. Vprašanje Makedonije in jugoslovansko bolgarskih odnosov naj bi bilo po njegovem mnenju eno pomembnejših vprašanj jugoslovanske zunanje politike, k nadaljevanju pogajanj z Bolgarijo pa so ga spodbujali tudi britanski in po začetku jugoslovanskega zблиževanja z Berlinom nemški diplomati. Stojadinović se je na začetku novembra leta 1936, ko se je vračal z obiska v Ankari in Carigradu, v Plovdivu na svojo pobudo sestal s carjem Borisom in predsednikom bolgarske vlade Georgijem Kjoiseivanovom in jima, kot je pozneje zapisal sam, predlagal podpis »pakta o večnem (jugoslovansko-bolgarskem) prijateljstvu«, kar naj bi oba z zadovoljstvom sprejela.⁴⁵

Jugoslovanska vlada je o tem, da bo z Bolgarijo sklenila poseben »prijateljski« pakt, konec decembra 1936 obvestila sopolpisnice dve leti prej sklenjenega balkanskega pakta, kar je pri teh povzročilo veliko nezadovoljstvo, saj so se ob podpisu pakta zavezale, da se ne bodo pogajale z drugimi državami, ne da bi se o tem predhodno obvestile in dogovorile.⁴⁶ V Beogradu pa se na to niso ozirali in 24. januarja 1937 sta v Beogradu »pogodbo o večnem prijateljstvu med Jugoslavijo in Bolgarijo« podpisala Milan Stojadinović in Georgi Kjoiseivanov. Bolgarskega predsednika je ob prihodu v Beograd, kot je poročalo časopisje, na železniški postaji pričakala vsa jugoslovanska vlada

⁴³ Duh bolgarske književnosti, *Slovenec* štev. 121a, 30. maja 1934.

⁴⁴ Po dnevih navdušenja, *Slovenec* št. 223a, 2. oktobra 1934.

⁴⁵ Milan Stojadinović, *Ni rat, ni pakt, Jugoslavija između dva rata*, Rijeka: Otokar Keršovani 1970, str. 407. Kot je pisal Stojadinović, je s Kjoiseivanovom prijateljjeval »vse od časa«, ko je bil ta bolgarski poslanik v Beogradu (to naj bi bilo v letih 1933–34), kralja Borisa pa naj bi že srečal »v Sloveniji na posestvu kneza namestnika Pavla Brdo v bližini blejskega jezera«. Nav. delo, str. 403.

⁴⁶ David Sheperd, v op. 41 nav. delo, str. 171.

s predsednikom Stojadinovićem in Korošcem na čelu. Korošec je v *Slovenecu* pod naslovom *Dolgo pot smo prehodili* na dan podpisa sporazuma zapisal, da je ta podlaga, da »naroda, ki sta si tako zelo blizu ne samo po jezikovni skupnosti, ampak tudi po vseh drugih osobinah«, »v svojo bodočnost vštric« in »nikoli več drug proti drugemu ... korakata«. Bolgarsko-jugoslovanski pakt naj bi po Korošču ne bil običajen diplomatski pakt, saj naj bi temeljil na »najmočnejšem temelju: na javni zavesti in trdni volji prebivalstva obeh držav«, pri čemer pa seveda »ne bo nihče oporekal diplomatskih zaslug državnikom, ki so ... privedli do uresničenja globoke želje jugoslovanskih narodov«. ⁴⁷ *Slovenec* je isti dan izdal s številnimi fotografijami opremljeno bolgarsko prilogo Šumi Marica, ki je imela kar 16 strani in je prinašala prispevke o bolgarski zgodovini, bolgarskem jeziku in »slovanstvu«, sodobni družbeno-gospodarski podobi Bolgarije ter jugoslovansko in slovensko bolgarskih stikih in »prijateljstvu«. Med objavljenimi prispevki je bil tudi kratek zapis nekdanjega bolgarskega ministrskega predsednika Cankova, ki je posebej poudaril svoje »spoštovanje imenitnemu slovenskemu državniku g. dr. Korošču«, Evropejcu v »polnem smislu besede«, ki ga je spoznal leta 1927 med njegovim obiskom v Sofiji. ⁴⁸

V zadnjih letih pred drugo svetovno vojno v jugoslovansko-bolgarskih odnosih ni več prihajalo do večjih napetosti. Čeprav so v obeh prestolnicah, v Beogradu in Sofiji, razglašali državi za nevtralni, je v obeh prevladala politika zблиževanja z Nemčijo in Berlinom. Jugoslavija je ostala članica balkanskega pakta, njeni poizkusi, da bi k podpisu pakta pritegnila tudi Bolgarijo pa so bili neuspešni. V zimskih mesecih v letih 1938–1939 so bila podobno neuspešna pogajanja o rešitvi spornih mejnih vprašanj med državama. Uspešneje se je razvijalo gospodarsko in kulturno sodelovanje; v Dravski banovini je od leta 1934 delovala tudi na pobudo liberalno usmerjenega Rasta Pustoslemška ustanovljena Jugoslovansko-bolgarska liga za kulturno zблиževanje, ki je imela v drugi polovici tridesetih let dvajsetega stoletja okoli 600 članov in svoja društva v Ljubljani, Celju, Mariboru in Kranju. ⁴⁹ Poleti leta 1939 se je na poti v Berlin in iz Berlina na Bledu dvakrat ustavil bolgarski predsednik vlade Kjoseivanov in se z jugoslovanskim zunanjim ministrom Cincarjem Markovičem in knezom Pavlom pogovarjal o političnem, gospodarskem in vojaškem sodelovanju med državama, toda kaj določnega se niso dogovorili. 24. januarja 1940 sta se tretje obletnice podpisa sporazuma o »večnem«

⁴⁷ Notr. Minister dr. A. Korošec, *Dolgo pot smo prehodili*, *Slovenec* št. 19, 24. Januarja 1937.

⁴⁸ Prof. A. Cankov, *Ob prijateljstvu med Bolgarijo in Jugoslavijo, Šumi Marica...* Bolgarska priloga »Slovenca«, *Slovenec* 24. Januarja 1937, str. 12.

⁴⁹ Bolgarsko-slovenski odnosi, *Enciklopedija Slovenije 1*, Ljubljana: Mladinska knjiga 1987, str. 319. Tudi: Jurij Perovšek, v op. 8 nav. delo, str. 85–86.

jugoslovansko-bolgarskem prijateljstvu v Beogradu in Sofiji s kratkima izjavama spomnila zunanji minister Cincar Marković in predsednik vlade Kjoiseivanov, kar pa v javnosti in časopisju ni vzbudilo večje pozornosti. Ko se na začetku februarja v Beogradu sestali zastopniki podpisnic »balkanske antante« in poudarili »složnost balkanskih držav v prizadevanju, da ostane južnovzhodna Evropa izven vojnega požara«, so v *Slovenecu* znova omenili, da »Bolgarija v Balkansko zvezo ne bo vstopila«, da pa »bo politično še sodelovala z ostalim Balkanom« in »ne bo odpirala vrat, skozi katera bi mogla priti na Balkan nemški ali sovjetski vpliv«. Toda bolgarski car Boris je slaba dva tedna pozneje sporazumevanju z bolgarskimi sosedami in Jugoslavijo naklonjenega predsednika vlade Georgija Kjoiseivanova zamenjal z enostransko pronemško usmerjenim Bogdanom Filovom; za novo bolgarsko vlado so odnosi z balkanskimi državami in Jugoslavijo postali drugorazredna zunanjepolitična tema.⁵⁰

V takšnih razmerah se v Slovenski ljudski stranki v letih, ko se je v Evropi začela vojna, niso več obširneje oglašali s pobudami za zблиževanje z Bolgari ali razmišljanji o možni državni zvezi z Bolgarijo. Niso pa jih pozabili. Slovenska ljudska stranka se je že v svojem prvem programu jeseni leta 1941, kot je že leta 1982 opozoril Boris Mlakar, zavzela ne le za »svobodno in samostojno Slovenijo« v okviru po vojni obnovljene in federativno urejene kraljevine Jugoslavije, temveč tudi za združitev Jugoslavije z Bolgarijo. To točko sta nato voditelj SLS Marko Natlačen in vodilni liberalni politik Albert Kramer oktobra 1941 vključila tudi v program, o katerem so se sporazumele vse slovenske stranke (razen komunistov). Natlačen je program poslal v London, kjer ga je Alojzij Kuhar prebral v slovenski oddaji radia BBC, vendar na zahtevo britanske cenzure brez točke o združitvi z Bolgarijo.⁵¹ 6. aprila 1942 je točko o združitvi povojne Jugoslavije z Bolgarijo sprejela tudi Slovenska zaveza. »Slovenija mora biti povezana s Srbi in Hrvati v federativno urejeno državno enoto Jugoslavijo, ki bodi enotno gospodarsko področje,« so zapisali v njeni ustanovni listini. »V duhu enakopravnosti naj se sporazumno z bolgarskim narodom izvede združitev Jugoslavije z Bolgarijo. Jugoslavija mora biti gospodarsko in

⁵⁰ D. Sheperd, nav. delo, str. 191.

⁵¹ Boris Mlakar, O političnih programih slovenske kontrarevolucije 1941–1945, *Prispevki za zgodovino delavskega gibanja* 22/1982, str. 214–215. Bojan Godeša, *Slovensko nacionalno vprašanje med drugi svetovno vojno*, Ehrlich in zasnova slovenske države, Zbirka Razpoznavanja 2, Ljubljana; Inštitut za novejšo zgodovino 2006, str. 273–275. Program, o katerem so se oktobra 1941 zedinile spomladi istega leta v Narodnem svetu združene stranke, je objavila Jera Vodušek Starič v delu *Dosje Mačkovšek, Viri*, Ljubljana: Arhivsko društvo Slovenije 1994, str. 140. Da oba programa vključujeta tudi zvezo z Bolgarijo in na njuno objavo, me je ljubeznivo opozoril kolega Bojan Godeša, za kar se mu najlepše zahvaljujem.

strateško povezana z Balkanom, s severnimi slovanskimi državami in z Rusijo mora zlomiti germanski imperialistični vpliv v Srednji Evropi.«⁵²

O tem, kako trdno so Korošec in somišljeniki verjeli, da so njihove zamisli o perspektivni državni zvezi ali celo združitvi jugoslovanske kraljevine z Bolgarijo realno uresničljive, ni natančnejših podatkov. V Slovenski ljudski stranki so svoje predstave o morebitni jugoslovansko-bolgarski federalni državi – kot že omenjeno – nekoliko natančneje opredelili le v predvolilnem programu leta 1923, ki je temeljil na kritiki vidovdanskega centralizma. Nekateri med njenimi podporniki so tedaj celo menili, da bi bila jugoslovansko-bolgarska »konfederacija«, ki bi temeljila na »vodilni misli« o narodni avtonomiji, lahko začetek širšega balkanskega in srednjeevropskega povezovanja.⁵³ Vseeno o tem, kako si predstavljajo srbsko-bolgarsko sobivanje v skupni jugoslovanski državi, niso obširneje pisali in govorili. Očitno pa so menili, da bi bili lahko Bolgari protiutež srbskim težnjam po prevladi v obstoječi jugoslovanski državni skupnosti. Tudi Korošec je bil v tej luči nesporno ne le Slovenec, temveč prepričan Slovan in Jugoslovan, zagovornik močne, na zunaj enotne Jugoslavije in povezovanja balkanskih držav, ki bosta Slovence in južnoslovanske in balkanske narode zaščitila pred italijanskimi in nemškimi težnjami in pritiski.

ANTON KOROŠEC, SLOVENSKA LJUDSKA STRANKA IN BOLGARI (1919–1941)

Povzetek

Slovenski politični voditelji in kulturni ustvarjalci so se s simpatijami ozirali k Bolgarom že pred prvo svetovno vojno. Po vojni so se za prijateljske odnose Kraljevine SHS in njeno državno zvezo z Bolgarijo zavzemali slovenski nasprotniki centralizma. Anton Korošec je tako leta 1921 dejal, da je »naša stranka jugoslovanska in želi zato tudi Bolgare videti v sestavu naše državne organizacije«; leta 1923 je SLS pobudo za državno zvezo z Bolgarijo vključila v svoj program. Pod vtisom agresivne italijanske politike na Balkanu so se v SLS za »prijateljsko sosedstvo« z Bolgarijo zavzemali tudi v času zaostrenih bolgarsko-jugoslovanskih odnosov; hkrati so podpirali zvezo balkanskih držav. Korošec je sicer leta 1926 ugotavljal, da morajo Bolgari v sporih okoli Makedonije popustiti, vendar še naprej pozival k izboljšanju odnosov med državama. Leta 1927 je, kot piše srbski zgodovinar I. T. Ristić, na kraljevo pobudo odpotoval v Sofijo, kjer se je sestal z najvišjimi bolgarskimi državniki. Toda jugoslovansko-bolgarski odnosi so se ponovno zaostri in se znova otoplili šele leta 1934, ko je Sofijo obiskal kralj Aleksander. Leta 1936 je Stojadinovičeva vlada z Bogarijo sklenila pakt o »večnem prijateljstvu«. Korošec je tedaj izjavil, da je pakt uresničenje »globoke želje jugoslovanskih narodov«; časopis Slovenec je izdal obširno prilogo, posvečeno Bolgariji in jugoslovansko-bolgarskemu prijateljstvu. V zadnjih letih pred drugo svetovno vojno se v SLS niso več oglašali s pobudami za državno zvezo z Bolgarijo. Oktobra 1941 sta

⁵² Jera Vodušek Starič, v op. 51 nav. delo, str. 146–147.

⁵³ Dr. Jos. Puntar, Moralna sila avtonomistične ideje, *Slovenec* šte. 74, 1. aprila 1923.

točko o povojni združitvi Jugoslavije z Bolgarijo voditelj SLS Marko Natlačen in liberalni politik Albert Kramer vključila v program slovenskih strank, ki ga je Natlačen poslal v London. Aprila 1942 je to točko sprejela tudi Slovenska zaveza. Avtor v sklepu omenja, da o tem, kako trdno so Korošec in v SLS verjeli v uresničljivost zamisli o jugoslovansko-bolgarski državi, ni natančnejših podatkov; očitno pa so menili, da bi bili Bolgari protiutež srbskim težnjam po prevladi. Korošec je bil v tej luči ne le Slovenec, temveč tudi prepričan Slovan in Jugoslovan, zagovornik močne Jugoslavije in povezovanja balkanskih držav, ki bosta Slovence zaščitilo pred italijanskimi in nemškimi pritiski.

ANTON KOROŠEC, THE SLOVENIAN PEOPLE'S PARTY AND THE BULGARIANS (1919–1941)

Summary

Slovenian political leaders and cultural artists sympathised with the Bulgarians even before the First World War. After the war, Slovenian opponents of centralism advocated friendly relations between the Kingdom of the SHS and its state union with Bulgaria. Thus, in 1921, Anton Korošec said that “our party is Yugoslav and therefore wishes to see the Bulgarians in our state organisation”; in 1923, the SLS included the initiative for a state union with Bulgaria in its programme. Under the impression of an aggressive Italian policy in the Balkans, the SLS advocated a “friendly neighbourhood” with Bulgaria even at a time of strained Bulgarian-Yugoslav relations; at the same time, they supported the union of the Balkan countries. In 1926, Korošec pointed out that the Bulgarians had to make concessions in the disputes over Macedonia, but continued to call for improved relations between the two countries. In 1927, according to the Serbian historian I.T. Ristić, he travelled to Sofia at the King’s initiative, where he met with the highest Bulgarian statesmen. However, Yugoslav-Bulgarian relations were again strained and did not warm up again until 1934, when King Alexander visited Sofia. In 1936, the Stojadinović government concluded a pact of “eternal friendship” with Bulgaria. Korošec declared at the time that the pact was the realisation of “the deep desire of the Yugoslav nations”; the newspaper *Slovenec* published an extensive supplement devoted to Bulgaria and the Yugoslav-Bulgarian friendship. In the last years before the Second World War, the SLS no longer took initiatives for a state union with Bulgaria. In October 1941, the point of post-war unification of Yugoslavia with Bulgaria was included by the SLS leader Marko Natlačen and the liberal politician Albert Kramer in the programme of the Slovene parties, which Natlačen sent to London. In April 1942, this point was also adopted by the Slovenian Alliance. In his conclusion, the author mentions that there is no precise information on how firmly Korošec and the SLS believed in the feasibility of the idea of a Yugoslav-Bulgarian state; however, they apparently believed that the Bulgarians would be a counterweight to Serbian aspirations for domination. In this light, Korošec was not only a Slovene, but also a convinced Slav and Yugoslav, an advocate of a powerful Yugoslavia and of the integration of the Balkan states, which would protect the Slovenes from Italian and German pressure.

ANTON KOROŠEC, DIE SLOWENISCHE VOLKSPARTEI UND DIE BULGAREN (1919–1941)

Zusammenfassung

Schon vor dem Ersten Weltkrieg blickten slowenische Politiker und Kulturschaffende mit Sympathie auf die Bulgaren. Nach dem Krieg setzten sich die slowenischen Gegner des Zentralismus für freundschaftliche Beziehungen zwischen dem Königreich SHS und seinem Staatenbund mit Bulgarien ein. So erklärte Anton Korošec 1921, dass „unsere Partei jugoslawisch ist und er daher auch die Bulgaren in der staatlichen Organisation sehen möchte“; 1923 nahm die SLS die Initiative für eine staatliche Union mit Bulgarien in ihr Programm auf. Unter dem Eindruck einer aggressiven italienischen Politik auf dem Balkan setzte sich die SLS auch in Zeiten angespannter bulgarisch-jugoslawischer Beziehungen für eine „freundschaftliche Nachbarschaft“ mit Bulgarien ein und unterstützte gleichzeitig den Zusammenschluss der Balkanländer. 1926 wies Korošec zwar darauf hin, dass die Bulgaren in den Streitigkeiten um Mazedonien Zugeständnisse machen mussten, forderte aber weiterhin eine Verbesserung der Beziehungen zwischen den beiden Ländern. Dem serbischen Historiker I.T. Ristić zufolge reiste er 1927 auf Initiative des Königs nach Sofia, wo er sich mit den höchsten bulgarischen Staatsmännern traf. Allerdings waren die jugoslawisch-bulgarischen Beziehungen erneut angespannt und erwärmten sich erst wieder 1934, als König Alexander Sofia besuchte. Im Jahr 1936 schloss die Regierung Stojadinović einen Pakt der „ewigen Freundschaft“ mit Bulgarien. Korošec erklärte damals, der Pakt sei die Verwirklichung „eines tiefen Wunsches der jugoslawischen Völker“; die Zeitung *Slovenec* veröffentlichte eine ausführliche Beilage über Bulgarien und die jugoslawisch-bulgarische Freundschaft. In den letzten Jahren vor dem Zweiten Weltkrieg ergriff die SLS keine Initiativen mehr für einen Staatenbund mit Bulgarien. Im Oktober 1941 nahmen der SLS-Führer Marko Natlačen und der liberale Politiker Albert Kramer den Punkt der Nachkriegsvereinigung Jugoslawiens mit Bulgarien in das Programm der slowenischen Parteien auf, das Natlačen nach London schickte. Im April 1942 wurde dieser Punkt auch von der Slowenischen Allianz übernommen. In seiner Schlussfolgerung erwähnt der Autor, dass es keine genaueren Informationen darüber gibt, wie fest Korošec und die SLS an die Durchführbarkeit der Idee eines jugoslawisch-bulgarischen Staates glaubten; sie dachten jedoch offenbar, dass die Bulgaren ein Gegengewicht zu den serbischen Herrschaftsbestrebungen darstellen würden. So gesehen war Korošec nicht nur ein Slowene, sondern auch ein überzeugter Slawe und Jugoslawe, ein Befürworter eines mächtigen Jugoslawiens und der Integration der Balkanstaaten, die die Slowenen vor italienischem und deutschem Druck schützen sollte.